

SAARA VAHERJOKI-HONKALA

HAAVEIDEN
HAAKSIRIKKO
ELLI FORSSELL-ROZENTÄLEN ELÄMÄ

MINERVA

HAAVEIDEN HAAKSIRIKKO

SAARA VAHERJOKI-HONKALA

HAAVEIDEN HAAKSIRIKKO

ELLI FORSSELL-ROZENTÄLEN ELÄMÄ

minerva
MINERVA KUSTANNUS
HELSINKI

© Saara Vaherjoki-Honkala ja Minerva Kustannus, 2023
Minerva Kustannus on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.
www.minervakustannus.fi

Kannen kuva: Anto Leikolan yksityiskokoelma
Kansi: Jatta Hirvisalo/Taittopalvelu Yliveto Oy
Taitto ja ulkoasu: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-766-0
Painettu EU:ssa

Sisällys

Lukijalle	6
I Hurmio	8
II Lapsuuden kotipihalta tyttökouluun	18
III Laulajataropiskelija	32
IV Konserttimatkoilta kohtalokkaaseen tapaamiseen ..	54
V Nuoren perheen onnea	78
VI Lähenevän sodan varjossa	94
VII Haaveet romahtavat	118
VIII Levottomassa ajassa	150
IX Ellin elämä itsenäisessä Latviassa	168
X Elämän ehtoo	190
Lopuksi	216
Kiitokset	219
Kuvalähteet	220
Henkilöhakemisto	221

Lukijalle

Oli kesä 1990-luvun lopulla. Kuljin pitkin poikin Riian katuja, etsin rakennuksia, joissa olisi motiiveja taidehistorian pro gradu -työhöni. Kävelin pitkin Alberta ielaa ja löysin rationaalista jugendia edustavan kummitalon ihastuttavine luontomotiiveineen. Uteliaana avasin oven. Mikä portaikko, mitkä maalaukset! Nousin viisi kerrosta ylimmälle tasanteelle ja ihastelin portaikon kauneutta; se on yksi Riian kauneimmista porraskäytävistä.

Yläkerrassa oli ovi, jossa luki Jan Rozentāls. Empimättä soitin ovikelloa. Olin tullut kotimuseoon. Kierreltyäni vaatimattomassa kotimuseossa ymmärsin, että tätä kotia oli hallinnut suomalainen nainen, laulajatar, joka avioitui latvialaisen kuvataiteilijan kanssa. Kiinnostukseni heräsi. Sillä käynnillä päätin tuoda hänet tunnetuksi suomalaisille.

Kävelin monet kerrat nuo samaiset portaat ja aloin kerta kerralta enemmän eläytyä Ellin elämään. Tunsin sukulaisuutta häneen, sillä meillä molemmilla oli sama ammatinvalinta, mutta kummallekaan siitä ei tullut uraa. Rakkaus musiikkiin kuitenkin säilyi. Molemmat olimme kuvantekijän vaimoja, toinen puolisoistamme teki kuvia elääkseen, toinen päivätyönsä ohessa vakavasti harrastaen. Elimme saman meren rannoilla täysin eri aikoina, kodeissamme lasten ympäröiminä. Tunsin löytäneeni sukulaissielun menneisyydestä.

Kirjoitin toisen pro graduni kulttuurihistorian oppiaineeseen. Perehdyin siinä Elli Rozentālen elämään ja samalla syvensin tietojani Latvian kulttuurista. Graduni alkoi laajeta kirjaksi monien valokuvien ja lukemattomien kirjeiden myötä. Halusin antaa työssäni pääroolin Ellille, jonka kirjeitä olen lainannut tekstiini. Toivon lukijan löytävän ajankuvan kirjeistä ja kuvista, ei ainoastaan tapahtumista ja kohtaamisista tai Ellin tunteista ja tunnoista, vaan myös sen ajan kielestä, joka välittyy kirjeiden kautta. Suorat lainaukset on säilytetty alkuperäisessä asussaan, paitsi

ilmeiset yksittäiset kirjoitusvirheet on korjattu. Myös kuva-aineisto on varsin merkittävä, sillä hyvin monet kuvista ovat aiemmin julkaisemattomia. Osassa on mukana myös monia sen ajan tunnettuja kulttuurihenkilöitä.

Olen kirjoittanut jokaisen luvun alkuun lyhyen ingressin, joka johdattaa lukijan uuteen lukuun. Kirjoitin myös joka luvun loppuun kuvitteellista päiväkirjaa, jossa yritin löytää Ellin äänen. Päiväkirjaluvut ovat suurimmaksi osin faktaa, tapahtuneita asioita, joita olen poiminut kirjeistä ja niiden rivien väleistä, mutta kirjoitettujen hetkien tilanteet ovat fiktiota. Olen kokenut luvut tärkeiksi, ikään kuin vuoropuheluksi Ellin kanssa. Ystävystyin kohteeseeni lähdemateriaalin ja Riian vierailujen kautta ja siten olen kokenut tutustuneeni Elliin, jopa syvemmin kuin moneen todelliseen ystävääni.

Jokaisen elämä on ainutkertainen matka. Teoksessa olen halunnut kertoa yhden suomalaisen naisen erityisestä elämästä, joka on jäänyt meille suomalaisille tuntemattomaksi. Tarina on pala suomalaista kulttuurihistoriaa, henkilö- ja musiikinhistoriaa, ja sen takia näen hänet oikeutetuksi saamaan paikan suomalaisen kulttuurihistorian kentällä.

Kaikki alkoi siitä, kun löysin kotitalosi, – ja enhän edes tiennyt sen olevan sellainen. Ihastelin männynoksia, käpyjä ja oravia fasadissa. Avasin oven kurkistaakseni uteliaana käytävään. Se lumosi minut. Päätin kävellä ylös ja ajattelin laskevani kaidetta alas, mutta en tehnytkään niin, sillä soitin ovikelloa. Ovilaatassa luki: Jan Rozentäls. En tiennyt, mihin oven avaaminen minut johti. Mutta siellä se valkeni: talon rouva oli ollut suomalainen laulajatar. Siitä se lähti!

Nämä sanat kirjoitin päiväkirjaani päivänä, jolloin päätin kertoa Elli Rozentälén elämäntarinan lukijoille.

*Laulajatar Elli Forssell lähtee viulistisisarensa Annan
kanssa konserttikiertueelle Viroon. Sisaren palattua
Suomeen Elli jatkaa matkaansa Latviaan,
missä hän konsertoi Riiassa ja Wolmarissa.
Riiän kulttuuriväki järjestää kotikonsertin, jossa
Elli Forssell esiintyy ja valloittaa eloisuudellaan
arvostetun latvialaisen taidemaalarin. Ensikohtaamisella
on seurauksensa. Miksi sitoutumisella on niin kiire?*

Hurmio

Rakkaat kaikki! Iloitkaa ja riemuitkaa kanssamme! Kaksi sielua, jotka syntymästä jo toisillensa kuuluivat, ovat kohtalon, ei, Jumalan ihmeellisen käden kautta toisensa löytäneet. Ensi kertaa rakastan minäkin. Kaikki entisyys on luulottelua, hassahtamista, tuollaista tavallista, Hänen sieluansa rakastan. Hänen suurta taidettansa. Minun rakkauteni kautta on hän vielä maailman-kuuluksi tuleva!

Näin kirjoitti vuonna 1902 rakkaudestaan varma ja sulhasestaan lumoutunut, lähes hurmioitunut morsian Baltian konserttikiertueelta kotiväelleen Helsinkiin.

Läksin siis Rigaan, yksin, tuntemattomana kuten aina. Tohtori Kingsepin kautta Tartossa (jotka Mommolassa asuivat 10v sitten, ja jotka Mohrschit tuntevat) sain ”Empfehlung” [suosituksen] Advokat Grosswaldin perheelle. Tämä perhe on lättäläisen intelligensian keskusta Rigassa. Hieno, sangen sivistynyt, varakas perhe. Musikaalisesti ja kaikin puolin taiteellisesti sivistynyt. – Paljon on nuorta kansaa koolla, paljon on riemua. Kun astuin sisälle, lausuttiin minut heti tervetulleeksi, kauvan jo odotetuksi. – Tässä seurassa näin ensikertaa ihanan Maalarini, hän minut, ja ensi katsemme lahjoitti meidät jo toisillemme – ikuisesti –.

Tuona iltana Ellin kerrotaan esiintyneen ensimmäistä kertaa Riassa Grosswaldien kotiin kutsutuille vieraille. Esiintymisen jälkeen illan isäntä oli kysynyt Maalarilta, mitä hän piti vieraasta, ilmeisesti tarkoittaen myös laulua. Maalari oli vastannut: *Tottakait pidän, hänhän on tuleva vaimoni.*

Rakkaus roihahti heti ensikohtaamisessa. Kaikkien läsnä olleiden kerrotaan iloinneen heidän onnestaan. Nuoripari ei epäillyt hetkeäkään liitonsa sopivuutta, ei mahdollisuuttaan epäonnistua, vaikka heillä ei ollut edes yhteistä kieltä.

Ja hänen kansansa ovat lättiläiset. Mutta koska en vielä paljon saata ymmärtää hänen kieltänsä (sitä kyllä jo opiskelen) – eikä hän minun kieltäni, täytyy meidän käyttää saksan kieltä, joka tosin on aivan liian banaali niin pyhälle tunteelle kuin meidän rakkautemme.

Elli lähti suurten tunteiden keskeltä kohti seuraavaa konserttipaikkaa, Wolmaria, missä hän illan pitkinä yksinäisinä tunteina kirjoitti täydellisen selostuksen kotiväelleen tapahtumista Riassa. Miltähän on mahdollanut kotiväestä Helsingin Antinkadulla tuntua saadessaan 8.11.1902 päivätyyn hurmiokirjeen, joka alkoi suurella hehkulla ja rakkauden vakuuttamisella?

Iloitkaa ja riemuitkaa te ihmissielut, rakas Isä, Lauri, Anna, Liisi, Lalli, Eve ja Mari, kaikki te, jotka minua rakastatte, sillä ensi kerran elämässä olen tuntenut mitä totisen miehen suuri, jalo rakkaus on. – Ensi kertaa rakastan minäkin, kaikki entisyyks on ollut luulottelua, hassahtumista tuollaista tavallista. Hänen sie-luansa rakastan. Hänen suurta taidettansa. – Minun rakkauteni kautta on hän vielä maailmankuuluksi tuleva! Jumalan kautta, joka minut suomalaisen tytön täksi välikappaleeksi on valinnut.

Kirjeestä käy ilmi, miten muutamat vuodet opiskelun ja konserttoinnin keskellä olivat sammuttaneet muistot ”luulottelusta, hassahtamisesta” eli

Matti Varosesta, jonka kanssa Elli oli kihloissakin jonkin aikaa. Syytä eroon ei kerrottu missään, tunne ilmeisesti vain hiipui. Elli alkoi keskittyä entistä enemmän musiikkiin ja konsertoimiseen.

Mutta nyt suuri taiteilija tuli ja valtasi hänet salamarakkaudellaan, mies, josta hän kertoi kotiväelle kirjeissään, miten tämä syytti hänet ja sai marraskuisen auringonkin paistamaan kesäisen kuumasti.

Kai jo monesti olette kysyneet, Ken hän on? Niin, tottahan on, en vielä hänestä persoonana ole muistanut puhua, niin on hän minut sielullaan kokonaan vallannut, niin kuulumme me kaksi niin täydellisesti toisillemme. Emme ole kuten muut toisillemme, ”sulhanen ja morsian”, ei, hengessä olemme ensi näkemästä jo mies ja vaimo. Sen täytyi niin olla.

Hän on 36-vuotias, pitkä, tumma, kaunis vartalo, komea mies, suuret syvän ruskeat silmät, jotka minun sieluuni niin hellästi, ihanasti katsovat – ilman intohimoa ja kiihkoa, suuren syvän tunteen tulkkina. Sellaisella katseella ei saata kenkään muu katsella, ainoastaan Jan.

Mielettömän hurmion vallassa laulajatar Elli Forssell ja taidemaalari Janis Rozentäls kihlautuivat jo muutaman päivän kuluttua ensitapaamisestaan. Oliko nopea kihlautuminen ajan tapa, vai oliko sulhasella kiire sitoa nuori suomalainen laulajatar itseensä? Herättiköhän nopea sitoutuminen levottomuutta kotona, vai ymmärrettiinkö siellä kahden taiteilijasielun sydämet toisilleen kuuluviksi, kuten morsian kirjeissään väitti?

Jonkun päivän kuluttua julkaistiin kihlauksemme Grosswaldilla samassa huoneessa, jossa ensi kertaa toisemme näimme. Kulmaisessa champangnessa meidät tervehdittiin, se oli riemua ja iloa, jota ei sanoilla voi kertoa. Ei ainoastaan Grosswaldin Perhe ja ne lähimmät ystävät, jotka sillä kertaa olivat, iloitsivat, ei, koko maailma iloitsi meidän kanssamme. Täivas tuolla ulkona behkui niin kultaisena, niin täynnä riemua ja iloa. Koko luonto iloitsi lättiläisen ja suomalaisen liitosta, ja olihan sitä syytäkin.

– Meidän liitollamme on suuri kansallinen merkitys, historiallinen merkitys, ensi kertaa kai nämät kansat yhtyvät niin jaloilla edustajilla, tästä tulee ihanata taidetta tulevaisuudelle!

Rakkaudestaan huumaantunut Elli piti vielä muutamia konsertteja Latviassa ja kävi niiden lomassa lepäämässä Wolmarissa Janin Anna-täidin hoivissa. Tunteet ja tapahtumat olivat vieneet voimia, ja hän halusi koota itsensä myös tulevia konsertteja varten. Kiertuetta ei voinut enää perua, ja monissa kirjeissä Elli harmitteli, kun joutui vaivaamaan kotiväkeään paperiasioiden hoidossa.

Kyllähän on hassua, kun täytyy kirjallisesti kaikki puhuttavat puhua, vaan minkä sille mahtaa. Jos olisin rikas tietysti jättäisin heti Konsertti-Tourneen, ja tulisin kotiin kaikkea itse hommaamaan.

Kihlparille oli tärkeää avioitua mahdollisimman pian. Ristiriitaa tuotti vain vihkipaikan valinta, sillä riikalaiset ystävät olisivat halunneet järjestää häät Riiaassa, olihan Janis Rozentāls jo tuolloin tunnettu taiteilija Latviassa. Ammattipiireissä häntä arvostettiin suuresti, ja harrastelijat ihailivat häntä kritiikittä.

Janiksen tuntema rouva Grosswald oli luvannut jopa heidän kotinsa nuorelleparille häyöksi, jos heidät vihittäisiin Riiaassa. Elli ihmetteli kovin jaloa tarjousta. Häät suunniteltiin pidettäväksi milloin Riiaassa juuri ennen joulua, milloin myöhemmin talvella Helsingissä, mutta kotiin hän ehdottomasti halusi kuitenkin jouluksi. Paluumatkalla hänellä oli vakaa aikomus poiketa myös Axel-enon luona Pietarissa.

Olemme alusta saakka olleet niin varmat toistemme rakkaudesta ja kunnioituksesta – mitäpä on odottamista. Emme siitä rakastu, eikä köyhdy eikä elämä tule sen kalliimmaksi jos olemme kaksi tai yksin. Ja ennen kaikkia, tiedättekö Isä, minä olen hengessäni jo Janin vaimo ja teen kaikki niin kuin mieheni parhaaksi näkee. Tämä on sangen ihmeellistä, tuskinpa vieraat ihmiset tällaista

suhdetta kahden ihmisen välillä voivat käsittääkään, mutta mitä jos siitä mitä muut ajattelevat. Pääasia on että Isä ja te kaikki siellä kotona meidät käsitämme, ja ymmärrätte, että meidän rakkautemme on luja kuin kallio – horjumaton – mitäpä siinä sitten on odottamista. Kaipaus oli vaan kovin haitaksi.

Elli jatkoi kiertuettaan, ja kirjeenvaihto sulhasen kanssa oli tiivistä. He suunnittelivat yhteistä tulevaisuuttaan innolla.

Tänään sain häneltä hänen ensimmäisen kirjeensä sen jälkeen kun hän oli minut saattanut Rigan asemalle. Lähetän nämä ihanat rivit teillekin. Nauttikaa tekin rakkauden ihanasta tuoksusta, sillä me olemme hyvin onnelliset. Ei se ole mikään rakkauden kirje, vaan suuren jalon sielun syvät, vakaat tunteet. Minähän hänet yksin tunnen, minä tiedän, mitkä ihanat totuudet hän mulle lausunut on. – – Koska minua rakastatte, ja nyt rakastakaa minua moninkertaisesti, sillä teidän täytyy rakastaa häntä minussa. Hän sen ansaitsee – vaan josko teidän Ellinne ansaitseva sen rakkauden, jonka Janis antaa, sitä en tiedä arvostella, Jumala sen tietää yksin! – mikä tarkoitus tällä on, sillä Hän meidän sydämet yhteenlittänyt on! Hänen kauttansa!

Rakkauden ja hurmion hehkussa Elli ja Janis päättivät avioitua mahdollisimman pian. Siihen oli syynsä. He laskivat, että Suomen ja Latvian välimatka oli liian pitkä ja työläs sekä taloutta kuluttava. Toisekseen Elli arveli olevansa raskaana, ja häät olisi hyvä viettää, ennen kuin alkanut raskaus näkyisi. Suuren intohimon keskellä hän ajatteli isäänsä, jota hän ei halunnut järkyttää epäilyllään. Elli hehkui hengästyneenä onneaan, ja Janis halusi sitoa nopeasti suomalaisen laulajattaren itseensä. Miksi siis epäroidä? Nopea avioituminen oli rakastuneille paras ja ainoa ratkaisu, vaikka Elli hiljaisessa mielessään tunsikin myös selittämätöntä ahdistusta ja epävarmuutta kokiessaan miehen kiihkeän, jopa pelottavan voiman. Mutta epäilyistään hän ei uskaltanut kenellekään kertoa, vaan yritti kulkea kohti avioliittoa luottavaisena ja rakkauteen uskoen.

Kuvitteellinen päiväkirja – Wolmar 1902

Minut on kihlattu. Olen rakastunut, niin rakastunut että vapisen. En tahdo tuntea itseäni. En ole enää nuori, mutta käyttäydyn kuin hullaantunut kuin nuori tyttö. En osaa ajatellakaan muuta kuin häntä. Melkein pelkään tätä tunnetta, tätä mieletöntä paloa, joka riehuu ruumiissani ja sielussani. Voi, kunpa kaikki ymmärtäisivät tämän ja sen, ettei tämä ole mikään hetken mielijohde, vaan todellinen tunne, suorastaan pyhä tunne, joka on varmasti Jumalalta annettu. Johdatettu, sitä tämä varmasti on!

Ikinä en tule unohtamaan hänen katsettaan, kun lauloin Grosswaldien salissa flyygelin vieressä huonepalmun alla. Salissa oli kynttilöiden kevyt katku ja hiirenhiljaista. Kaikki odottivat. Säestäjäni katsahti minuun, ja niin me aloitimme. Katsoin laulaessani salin sähköyvää kattokruunua: hain siitä kuin voimaa lauluuni, sillä ääneni oli aika väsynyt kiertueen tähden. Joka laulun jälkeen yleisö aplodeerasi, minä kumarsin kevyesti ja taas nostin katseeni kristallikruunuun. Yritin saada lauluuni samat sähköet, jotka heijastuivat kattokruunusta, spektrin kaikki hurmaavat värit.

Mutta kun lopetin, viimeiset sävelet jäivät kiertämään salissa. Hetken oli ihan hiljaista, ja yhtäkkiä he kaikki nousivat seisten aplodeeraamaan ja minua melkein ujustutti. Tunnelma oli niin intiimi. Sen kruunasi herra Grosswaldin kysymys tummalle vieraalleen. Vielä hämmentävämpää oli vieraan vastaus. Sillä hetkellä katsoin häntä ensimmäisen kerran ja hän minua. Katse poltti, se porautui sieluuni saakka sellaisella voimalla, etten enää voinut vastustaa häntä ja hänen olemustaan. Minussa värähti jokin, mikä kulki päästä varpaisiin ja jäi helähtäen värisemään ja odottamaan täyttymystään. Kaikki oli silmänräpäyksessä selkeää ja selvää. Tunsin, että olimme yhtä, vaikka en tiennyt, olivatko hänen sanansa ”hänhän on tuleva vaimoni” vain leikkiä. Minulle me merkitsivät paljon, niin paljon, että maailmani säkenöi räjähdellen.

Nyt kun olen hieman rauhoittunut, mietin mitä rakkaus on ja millaista rakkautta olen ympärilläni nähnyt. Ikäisteni rakkaus on kovin hienotunteista, hieman varovaista, melkein ujoakin. Vanhempieni ja heidän sisarustensa rakkaus vaikuttaa vankalta, monella tapaa turvalliselta ja viisaalta. Mutta kukaan heistä ei puhu siitä, eikä erityisemmin näytä sitä. Joskus isä laskee kätensä äidin harteille ja katsoo lämmöllä. Sellaisesta on tullut aina hyvä olo, turvallinen ja varma. Mutta niitä kahta merkittävää sanaa en ole koskaan kenenkään kuullut toisilleen sanovan: rakastan sinua. Se ihmetyttääkin. Eikö niitä kuulu sanoa, vai eikö niitä saa sanoa, vai säästetäänkö ne kahdenkeskisiin hetkiin? En tiedä, miten tulee käyttäytyä, kun kukaan ei puhu rakastamisesta. Vanhemmat ja kokeneemmat naiset luovat vain silmäyksiä, jotka sisältävät jotain, mitä en aina osaa tulkita, aavistelen vain.

Harjoitellessani joudun paneutumaan laulujen sanoihin. Niissä kerrotaan niin paljon rakkaudesta, että luulisi koko maailman olevan täynnä vain sitä. Osin se on ruusuisen onnellista ja romanttista, mutta joissakin sanoissa läikähtää syvä tumma varjo, pelottavan sanaton ja sen jälkeen suunnaton pettymys, joka voi varmasti johtaa mielen pimeyteen. Kumpi ei sellaiseen kukaan joutuisi! Mutta siitä olen varma, ettei hän minua sellaiseen johdatta. Hänen katseensa on niin täysi, syvä ja varma, kun hän minua katsoo. Ja hänen sanansa ovat rakkauden tunnetta tulvillaan. Hänen rinnallaan saan olla varma, etteivät minuun maailman pahat tuulet yllä. Hän on minun lauluni, sävelet, jotka soivat minussa. Ja minusta tulee hänen muusansa.

Haluaisin rakastaa kuten vanhempiani, arvostaen ja kunnioittaen, mutta riittääkö meillä taitoa ja tahtoa antaa vapautta toisillemme, onhan sekin rakkautta. Rakkaudessaan voisi vaikka kuristaa toisen kieltämällä vapauden. Sellainen ajatuskin kauhistuttaa! Mutta minun on vaikeaa uskoa, että Jan olisi sellainen. Täytyyhän hänen taiteilijana ymmärtää, mitä musiikki ja laulaminen minulle merkitsevät. Eikä se ole edes vähäistä, sillä melkoiset rahat olen opiskeluuni laittanut! Isähän siinä minua on

avustanut vekselein ja monin lainoin, joten olisi jo isääkin kohtaan väärin, jos joutuisin luopumaan laulajattaren urasta toisen itsekkyyden tähden. Sitä en usko, hän ei voi olla sellainen.

Hänen kuvansa seuraa minua pitkin päivää, missä olenkin. En ole missään enää yksin. Minulla on hän, joka leimahti kuin salama vieraitten salissa. Välillä ajattelen, voiko tällaista tapahtua, onko tässä jokin vaara, kun kaikki hetkessä roihahtaa. Sammuttaako tuuli tai sade sen yhtä nopeasti kuin se syttyi? Miksi tällaisia edes ajattelen, miksi epäilyksen häiveet käyvät, vaikka toisaalta olen niin varma hänen rakkaudestaan? Ehkä olen vieläkin niin hämmentynyt, että on vaikeaa uskoa, että juuri minun kohdalleni on tällainen onni tullut, niin syvä, tumma ja täysi, joka saa minut liitämään päivät ja odottamaan iltaa, kun hän ottaa minut omakseen.

Janis (peilissä) ja Elli 1902.

II

Elli asuu Helsingissä Antinkadulla. Virkamiesperheen elämä on edistyksellistä; lapset saavat hyvän koulutuksen ja elinpiiriin kuuluu monien tunnettujen perheitten lapsia, joista myöhemmin tulee menestyneitä ja kuuluisia suomalaisia. Maila Talvio on lasten serkku ja Helmi Krohn läheinen koulutoveri. Ajan henkeen kuuluu suomalaisuuden korostaminen sekä raittiusaate. Mihin nämä hyvin kasvatetut tyttäret suuntaavat tulevaisuutensa?

Lapsuuden kotipihalta tyttökouluun

Elli syntyi lokakuun 26. päivänä 1871 Helsingissä. Theodor ja Anna Forssellin perheeseen syntyi kuusi lasta, joista Elli oli ensimmäinen. Adolf Theodor Forssell oli Ilmajoella vuonna 1839 syntynyt maanviljelyshallituksen sihteeri. Anna-vaimo oli Hartolan kirkkoherra Nils Robert Bonsdorffin tytär. Anna Vendla Augusta Bonsdorff oli vain 19-vuotias avioituessaan kaksitoista vuotta vanhemman Theodorin kanssa. Anna oli kasvanut suuressa perheessä, jossa oli yhdeksän sisarusta. Vanhin heistä oli Julia Malviina, Maila Talvion äiti.

Ellin pikkusisko, Majjaksi kutsuttu Anna Maria, syntyi muutamaa vuotta myöhemmin. Viisi vuotta sisarukset saivat viettää yhteistä lapsuutta, kunnes kuolema otti rakkaan pikkusiskon omakseen. Anna Mariaa kaksi vuotta nuorempi Lauri oli sisarusten rakastama pikkuveli. Perheen nuorempaan sarjaan kuuluivat 1880-luvun alussa syntyneet Anna ja Elisabet, joka tunnettiin aina Liisinä, sekä vuonna 1888 syntynyt perheen nuorin, Aarne.

Sisarukset olivat hyvin läheisiä toisilleen. Lämpö ja keskinäinen huolenpito kuvastui heidän kirjeistään toisilleen. Siskon kuolema saattoi myös vaikuttaa erityiseen lämpöön ja läheisyyteen muiden sisarusten välillä. Elli vanhimpana hoiti kirjeenvaihdon etenkin kesäaikaan, kun osa perheestä vietti päiviään maalla, ja muisti aina kirjoittaa vanhemmilleen: *Helsa alla så rystlig mycket, och pussa många gånger Lauri och Anna tai helsa alla och pussa barnen* – kaikille kamalan paljon terveisiä ja anna Laurille ja Annalle suukkoja.

Ellin syntymävuosi 1871 oli historiallisesti merkittävä. Silloin Saksan pienet valtiot yhdistyivät Saksan keisarikunnaksi, Pariisin kommuuni perustettiin ja Venäjän autonomisen Suomen keskus oli Helsinki, joka oli nyt kasvava pääkaupunki yliopistoineen, uusine asuinalueineen ja kaikkine kaupungistumisen ilmiöineen. Kaupunki kasvoi ja laajentui. Mukulakivikatuja oli rakennettu itä-länsi- ja pohjois-eteläsuuntaan. Metsäiset alueet ja monet kalliit olivat täyttyneet uusista rakennuksista. Helsinki alkoi näyttää oikealta pääkaupungilta.

Theodor ja Anna Forssellin perhe asui pääkaupungin Antinkatu 32:ssa, nykyisellä Lönnrotinkadulla. Heidän asuinkortteliaan Antinkadulla kutsuttiin Kurki-kortteliksi, minne 1870-luvulla rakennettiin muun muassa Teknillinen korkeakoulu. Vuotta ennen Teknillisen korkeakoulun valmistumista samaisen korttelin vastakkaiselle puolelle nousi venäläisen varuskuntateatterin rakennus, joka tunnettiin myöhemmin Suomalaisena oopperana, Suomen kansallisoopperana ja nykyisin Aleksanterin teatterina. Forssellin perheen lasten viettäessä lapsuuttaan korttelin Hietalahden puoleinen sivu, samoin kuin Albertinkadun ja Boulevardin kulmatonttikin, olivat rakentamatonta luonnonmukaista aluetta, missä lähikorttelien lapset ja nuoret leikkivät.

Antinkadun kotipihaan kerrotaan olleen laaja ja hyvä leikkipaikka sekä Kurki-korttelin että naapurikorttelien lapsille. Talven tullessa pihalle rakennettiin kunnan kelkkamäki ja jäädytettiin luistinrata lähialueen lasten iloksi, sillä varsinainen oikea luistinrata oli Pohjoisrannassa saakka, minne pienempiä lapsia ei päästetty keskenään, ei varsinkaan iltaisin. Lasten talvisiin pihaleikkeihin kuului myös suurten lumiukkojen ja lumi-lyhtyjien rakentelu. Syys- ja kevätleikeissä suosittuja olivat muun muassa polttopallo, tervapata ja kuurupiilo, johon monet piharakennukset tarjosivat hyviä piilopaikkoja.

Annan ja Theodorin perhettä ovat aikalaiset kuvanneet ystävälliseksi perheeksi, jonne kaikkien ystävien ja vieraampienkin sekä lasten ystävien oli helppo tulla. Maila Winter (myöhemmin Talvio) on muistellut, miten hän viihtyi serkkujensa lämminhenkisessä kodissa, jossa raittiusaate oli keskeisellä sijalla. Lapset kasvatettiin Snellmanin henkeen noudattamaan isänmaallisuutta ja hyvien aatteiden levittämistä. Saman

”Tästä tulee ihanata taidetta tulevaisuudelle!”

Kiehtova elämäkerta lahjakkaasta suomalaisesta laulajattaresta **Elli Forssell-Rozentälestä** (1873–1943), jonka lupaava ura päättyi dramaattisen avioliiton myötä.

Teos kertoo mukaansatempaavasti Ellin tiestä Italian ja Ranskan musiikkio-pintojen kautta konsertoivaksi taiteilijaksi. Baltian konserttikiertueella laulajatar valloitti arvostetun latvialaisen taidemaalarin sydämen. Ensi kohtauksella oli seurauksensa: Elli päätyi Riikaan Latvian kansallistaiteilijaksi kutsutun Janis Rozentälsin puolisoiksi.

Ellin oma ura hiipui kuuluisan miehen taiteen jalkoihin. Laulajattaresta tuli muusa, puoliso ja äiti, mutta myös vahva silta Suomen ja Latvian kulttuuri-suhteiden ylläpitäjänä. Avioliitossa oli runsaasti värikkäitä käänteitä kuten kolmiodraama pariskunnan ja Aino Kallaksen välillä. Tarinaa täydentävät kirjan kauniit, ainutlaatuiset valokuvat.

Ellin kirjeissä 1900-luvun alun kiihkeä kulttuurielämä avautuu ainutlaatuisesti iloineen ja suruineen. Sukuun ja tuttavapiiriin kuului suuri määrä aikansa kulttuuripersonia kuten Ellin serkku Maila Talvio, Helmi Krohn, Erkki Melartin, E. N. Setälä sekä Emmy ja Aino Achté. Ellin taidesalongissa vierailivat muun muassa Akseli Gallen-Kallela, Eero Järnefelt, Pekka Halonen, Eliel Saarinen ja Emil Wikström.

FM **Saara Vaherjoki-Honkala** on taide- ja kulttuurihistorioitsija, joka opettaa elämäkertakirjoittajia ja kirjoittaa kulttuurihistoriallisia artikkeleita lehtiin. Kirjailija on erikoistunut Latvian kulttuuriin ja historiaan sekä arkkitehtuuriin ja sen symboliikkaan. Hän harrastaa klassista musiikkia, ja myös kuvataide sekä Ranskan kulttuuri ovat lähellä hänen sydäntään.

minerva

www.minervakustannus.fi

Kannen kuva: Anto Leikolan
yksityisarkisto
Kansi: Jatta Hirvisaari/
Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-766-0

9 789523 757660 >